

Negenhonderd jaar De Bilt

De gemeente De Bilt bestaat uit zes kernen van zeer verschillende leeftijd. De oudste is de kern De Bilt, die zijn oorsprong vindt in de ontginning waardoor het klooster Oostbroek, het Vrouwenklooster en de aanpalende lekinggemeenschap ontstonden.

Onontgonnen gronden behoorden volgens het in de middeleeuwen gangbare recht toe aan de keizer (van het Heilige Roomse Rijk) of aan zijn grote leenmannen. Dit recht wordt het Wildernisregaal genoemd. Zij, de keizers of in het Utrechtse de bisschop, gaven gronden (en rechten) uit waardoor waardeloos grondbezit door ontginning en bewoning waardevol werd. De eerste ontginning in onze huidige gemeente was Oostbroek. De gedachten vliegen natuurlijk meteen naar zijn tegenhanger Westbroek, een ontginning die niet veel later plaatsvond. Deze ontginning sloot aan bij de ontginningen van de proosten van Sint Jan, die Achttienhoven hadden ontwikkeld. Beide, nu in de gemeente De Bilt gelegen, ontginningen danken hun naam

aan twee factoren.

Ten eerste de factor Broek, dat wil zeggen een drassig gebied. Dat verwachten we zeker in het westelijk veengebied, maar in het oosten op de rand van de heuvelrug? Maar ook daar zijn duidelijke afwateringsproblemen. Te denken valt aan het wat later gegraven afwateringskanaal van Odijk naar Wijk bij Duurstede, de Langbroekerwetering. Dus ja, broek een goed gekozen benaming. Vervolgens de factor 'oost en west'. Ten opzichte waarvan? Natuurlijk ten opzichte van het centrum van Utrecht, dat in deze periode nog onbetwist valt te lokaliseren op het Domplein. Opmerkelijk genoeg lagen beide ontginningspunten op een uur gaans van het stadscentrum. Zo dichtbij lag in de twaalfde eeuw het onontgonnen gebied vanaf het stadscentrum. En wat kon je op zo'n wandeling allemaal tegenkomen? De wolf is pas in de zestiende eeuw uit het Utrechtse verdwenen. Een uur gaans, want rijden deden maar zeer weinigen. Lopen was de meest gangbare vorm van vervoer in de middeleeuwen. 's Zomers over door de zon hardgebakken paden en 's winters over hard bevroren paden en verder was

het vaak zomp zomp. Want straatwegen waren in onze regio in deze periode een nog ongekeerde luxe.

De ontginningsgebieden waar wij ons nu voor interesseren, omdat zij de huidige gemeente De Bilt vormen, lagen ten noordoosten, noorden en noordwesten van de stad Utrecht. Dat had voordelen en nadelen.

Voordelig was de afzetmarkt, die de stad voor de vele producten van het platteland vormde. De stad had ook de omgeving nodig om zijn bevolking te kunnen voeden. Een wisselwerking, maar de stad groeide en groeide en dat hebben de meest zuidelijke kernen aan den lijve ondervonden. De Bilt moest al vroeg Abstede inleveren, Maartensdijk het gebied waarop Utrecht Tuindorp bouwde, en vrijwel het gehele ontginningsgebied waardoor De Bilt ontstond is nu de Utrechtse Uithof.

Ik wil nu een vergelijking maken en ga daarbij uit van de stelling dat nieuwe kernen, bebouwingseenheden, niet van vandaag op morgen ontstaan maar langzaam groeien.

Een jonge loot aan De Biltse stam is Bilthoven, pas zo kort geleden ontstaan dat we toch zouden moeten weten wanneer. Maar dat weten we niet... Utrecht werd de spin in het nieuwe spoorwegnet. Er kwam een lijn van

Utrecht naar Amersfoort en een halte De Bilt Station. Bestond Bilthoven toen dus? Nee, er was die halte maar verder niets. Wanneer is een nederzetting als zodanig te herkennen? Bij het formele raadsbesluit om De Bilt Station Bilthoven te noemen. Neen dat was het einde van een ontwikkeling. Ergens tussen die twee tijdstippen is de kern Bilthoven tot leven gekomen.

Zo'n wordingsgeschiedenis heeft ook de oudste kern van onze gemeente. De oorkonde van 1085, hieruit weten we zeker dat er toen nog sprake was van een onontgonnen gebied. Uit 1122 een oorkonde waaruit blijkt dat de ontginning Oostbroek succes heeft gehad. En dan daar tussenin de oorkonde van 1113. Maar deze oorkonde is toch vals?

Natuurlijk zijn er valse oorkonden. Maar hun aantal is beduidend geringer dan het aantal echte oorkonden. Ook onder historici doen zich modeverschijnselen voor. Zo was het een tijd lang 'in' om zoveel mogelijk oorkonden vals te verklaren. En niet alleen oorkonden, ook de tekst van het Corpus Iuris Civilis (*verzameling van wetten en rechtskundige uitspraken betreffende burgerlijk recht, samengesteld in opdracht van de Romeinse Keizer Justinianus tussen 529 en 534,[1] en gold in die tijd als het Burgerlijk Wetboek*).

Echter de historische wetenschappers zijn op hun schreden teruggekeerd en hebben vele ooit vals verklaarde teksten en oorkonden weer als echt erkend.

Maar laten we eens aannemen dát de oorkonde van 1113 vals is. Moeten we hem dan in de papiermand stoppen? Nee, want ook een valse oorkonde heeft bewijskracht. Want waarvoor diende een oorkonde eigenlijk? Het is een schriftelijk bewijsmiddel, te vergelijken met een moderne notariële akte. Een dergelijk schriftelijk bewijsmiddel is van belang in een procedure. Immers rechters hechten veel waarde aan gegevens die niet van het nogal selectieve menselijke geheugen en de korte looptijd daarvan afhankelijk zijn. Voorop gesteld zijn: juridische procedures zijn duur. Dat geldt niet alleen vandaag de dag maar ook in het verleden. Denk aan het oude spreekwoord: wie pleit om een koe geeft er een toe. Men begint niet zo maar een proces, het kost veel geld en dus moet met de uitslag veel geld gemoeid zijn. Er is dus een duidelijk belang. En de stukken zijn helder op dit punt, het gaat over Oostbroek en zijn rechten.

Een valse oorkonde is niet goedkoper dan een echte. Integendeel zou ik bijna zeggen. Een valse oorkonde moet aan alle kwalificaties van echtheid voldoen. Bij een echte oorkonde behoeft slechts

te worden opgetekend wat partijen hebben medegedeeld. Bij een valse oorkonde moeten de formuleringen zo worden gekozen dat ze niet strijden met de historische context en toch de belangen van de vervalser dienen. Een veel duurder intellectueel proces. Wat is in dit kader voor ons van belang? We weten dat in 1113 met de ontginning van Oostbroek al veel geld gemoeid was. Het was immers een procedure waard. Tussen 1085 en 1113 is de kern van De Bilt ontstaan. De valse oorkonde van 1113 bevestigt: De Bilt was geboren. Dat onze oudste kern dit jaar 900 jaar bestaat, is daarmee een zekerheid.